

IMPACTUL MANAGEMENTULUI TURISMULUI ASUPRA CREȘTERII COMPETITIVITĂȚII ECONOMICE

CZU: 005:338.48+338.1

DOI: <https://doi.org/10.52673/18570461.24.3-74.08>Doctorandă, asistent universitar **Oxana COSTEȚCHI-JUȘCA**E-mail: oxana.costetchi.jusca@usm.mdORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3898-4792>Doctorandă, asistent universitar **Natalia GAVRILAȘ**E-mail: natalia.gavrilas@usm.mdORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2788-7065>

Universitatea de Stat din Moldova

THE IMPACT OF TOURISM MANAGEMENT ON THE INCREASE OF ECONOMIC COMPETITIVENESS

Summary. Nowadays the tourism sector is gaining ground and making a significant contribution to the economic development of a country. Tourism management, whose major objective is to develop tourism through the planning, organization and managing all the activities within this sector, greatly influences the economic course: The purpose of this research is to highlight the impact of tourism management on increasing national economic competitiveness. It also presented the evolution of the tourism sector in the Republic of Moldova in the last four-five years, its contribution to the Gross Domestic Product. Among the most relevant deductions are the significant contribution of the tourism sector to job creation and unemployment reduction. The 70% increase in the average gross monthly wage in 2018–2023, with a 26% increase in 2021–2022, highlights a notable recovery of the sector after the pandemic crisis. At the same time, spending by non-resident tourists increased palpably, strengthening Moldova's attractiveness as a tourist destination, which contributed to a 7% increase in national GDP in 2023. At global level, tourism contributed 9.1% to world GDP in 2023, and Moldova has followed this trend. Also, in 2022, exports of travel services brought a surplus in the balance of trade in services, including as a result of the influx of refugees from Ukraine in the context of the war in the region. In contrast, domestic tourism experienced a decline in 2023, with Moldovans increasingly opting to travel abroad, reflecting a return to pre-pandemic normality and a diversification of tourism preferences. These results demonstrate that effective tourism management contributes directly to the development and strengthening of Moldova's competitive economy. The methodology used in this research consists in the study and analysis of the literature, the analysis and systematization of statistical data and the elaboration of graphs. The originality lies in presenting and analyzing the impact of tourism management on the growth of economic competitiveness.

Keywords: economic competitiveness, economic growth, tourism, tourism management.

Rezumat. În prezent, sectorul turismului câștigă teren și aduce o contribuție semnificativă la dezvoltarea economică a unei țări. Managementul turismului, al cărui obiectiv major este dezvoltarea turismului prin planificarea, organizarea și managementul tuturor activităților din acest sector, influențează considerabil mersul economic. Scopul acestei cercetări este de a evidenția impactul managementului turismului asupra creșterii competitivității economice naționale. Este prezentată evoluția sectorului turistic din Republica Moldova în ultimii patru-cinci ani, contribuția acestuia la Produsul Intern Brut. Printre cele mai relevante deducții se numără contribuția semnificativă a sectorului turistic la crearea de locuri de muncă și reducerea șomajului. Majorarea cu 70% a salariului mediu lunar brut în anii 2018–2023, cu o creștere de 26% în anii 2021–2022, evidențiază o recuperare notabilă a sectorului după criza pandemică. Totodată, cheltuielile turiștilor nerezidenți au sporit palpabil, consolidând atractivitatea Republicii Moldova ca destinație turistică, ceea ce a contribuit la o majorare de 7% a PIB-ului național în anul 2023. La nivel global, turismul a contribuit cu 9,1% la PIB-ul mondial în 2023, iar Moldova s-a aliniat acestei tendințe. De asemenea, în 2022, exporturile de servicii de călătorii au adus un excedent în balanța comerțului cu servicii, inclusiv în urma aflului de refugiați din Ucraina, în contextul războiului din regiune. În contrast, turismul intern a cunoscut o scădere în 2023, moldovenii optând tot mai des pentru călătorii în străinătate, ceea ce reflectă o revenire la normalitatea pre-pandemică și o diversificare a preferințelor turistice. Aceste rezultate demonstrează că un management eficient al turismului contribuie direct la dezvoltarea și consolidarea economiei competitive a Republicii Moldova. Metodologia utilizată în această cercetare constă în studiul și analiza literaturii de specialitate, analiza și sistematizarea datelor statistice și elaborarea de grafice. Originalitatea constă în prezentarea și analiza impactului managementului turismului asupra creșterii competitivității economice.

Cuvinte-cheie: competitivitate economică, creștere economică, turism, managementul turistic.

INTRODUCERE

Turismul este acel sector care îmbină armonios utilul cu plăcutul, în urma căruia au de câștigat toate părțile implicate dacă este gestionat corect. Conținutul noțiunii de turism scoate în evidență rolul economic, social, cultural și chiar politic al acestuia. Turismul contribuie la dezvoltarea economică a multor țări și regiuni, la educarea națiunilor, la protejarea mediului, la cunoașterea și respectarea valorilor istorice și tradiționale, la ocuparea forței de muncă și creșterea nivelului de trai, precum și la deșteptarea conștiinței naționale [1, p. 143]. De asemenea, turismul este acel mecanism care favorizează transferarea sumelor semnificative de bani din țările producătoare de venituri către țările receptoare, precum este Republica Moldova [2].

Pentru a se dezvolta și evolua continuu, turismul are nevoie ca toate domeniile de activitate ale societății să fie active, dovadă fiind și perioada pandemică, în care această ramură a fost cea mai devastată. Totuși, prin existența și evoluția sa, turismul influențează și evoluția acestor domenii, stimulează producția ramurilor participante, determinând în acest mod o creștere economică constantă pentru ambele părți. Prin intermediul turismului are loc nu doar dezvoltarea afacerilor existente, dar și apariția unor afaceri noi, mai inovatoare, care pot satisface calitativ cerințele moderne ale turiștilor. Totodată, fiind un bun consumator al forței de muncă, turismul constituie un factor major în reducerea șomajului, creșterea nivelului de trai al populației, înlesnirea comunicării între diferite civilizații.

Pentru realizarea studiului s-au utilizat următoarele metode de cercetare: analiza literaturii de specialitate, observația pedagogică, metoda grafică și tabelară, analiza și sintetizarea datelor Biroului Național de Statistică. Subiectul supus cercetării a fost analizat la nivel național, specific Republicii Moldova, și internațional.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Turismul reprezintă un sector foarte important pentru economia oricărei țări, iar un management eficient și calitativ aduce o serie de beneficii precum: creșterea și diversificarea producției bunurilor materiale/serviciilor, dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii, crearea de noi locuri de muncă, îmbunătățirea infrastructurii, creșterea exporturilor de servicii și a comerțului extern. Totodată, fiind bine planificat și administrat, sectorul turismului poate contribui la conservarea patrimoniului natural și cultural, la împunernicirea comunităților locale, la generarea de oportunități economice, precum și la promovarea păcii și a înțelegerii interculturale [3, p. 61].

Până în secolul al XX-lea, managementul turismului depindea în mare măsură de dezvoltarea economică, obiectivul său major fiind de a obține producție cât mai multă, fără a se ține cont de anumite restricții în utilizarea resurselor sau de măsurarea impactului asupra mediului înconjurător. Odată ce dezvoltarea economică a fost în plină ascensiune, a apărut necesitatea controlului și organizării mai riguroase a producției, precum și a modului de utilizare a resurselor. Astfel, obiectivul major al managementului turismului s-a axat deja pe valorificarea, corelarea și diversificarea producției și a serviciilor în concordanță cu cererea turiștilor în rol de consumatori și obținerea profitului. După cum menționează cercetătorii Ch. Goeldner și R. Brent, „...produsele se schimbă, instituțiile se schimbă și societatea se schimbă; aceasta înseamnă că obiectivele și procedurile manageriale trebuie să se schimbe, pentru a face față schimbărilor din mediul turistic” [4, p. 23].

Pornind de la cele expuse, managementul turismului poate cuprinde cel puțin două obiective majore cu impact direct asupra competitivității economice:

1. Maximizarea profiturilor pentru firmele care furnizează bunuri și servicii turiștilor;
2. Maximizarea beneficiilor directe (primare) și indirecte (secundare) asupra cheltuielilor turistice pentru o comunitate sau regiune.

Efectele impactului managementului turismului asupra creșterii economice se împart în două categorii – pozitive și negative (tabelul 1), de această părere fiind numeroși cercetători precum: G. Ciobanu, C. Postelnicu, Ch. Goeldner, R. Brent [4-6].

La rândul lor, efectele pozitive pot avea un impact direct, indirect sau indus asupra economiei [7]. Impactul economic total al turismului în creșterea competitivității economice reprezintă suma efectelor directe, indirecte și induse. Efectele directe sunt determinate de creșterea cheltuielilor turiștilor rezidenți și nerezidenți concomitent cu creșterea veniturilor entităților turistice, hotelurilor. Efectele indirecte presupun impactul economic pozitiv asupra altor ramuri ale economiei. Efectele induse sunt veniturile angajaților din industria turismului, care se întorc în economie sub forma cheltuielilor de consum ale acestora [8].

Conform datelor raportate de către Organizația Mondială a Turismului, pentru țara noastră, numărul angajaților în industria turismului în anii 2021 și 2022 constituia 2.600 de persoane, fiind în scădere față de anul 2019 cu 800 și cu 600 față de anul 2018 [8]. Aceste date confirmă că o redresare totală a acestui domeniu în Republica Moldova după pandemie încă nu s-a realizat, dar este în ascensiune față de anul debutului pandemic.

Tabelul 1

Efectele pozitive și negative ale turismului asupra economiei

Efecte pozitive	Efecte negative
Contribuie la creșterea PIB-ului	Poate duce la o dezvoltare economică dezechilibrată
Stimulează schimbul comercial internațional	Cerere ridicată a resurselor
Încurajează diversificarea economiei naționale	Creșterea poluării, degradarea mediului natural
Reduce șomajul în rândul forței de muncă calificate și celei necalificate	Nesiguranța locurilor de muncă, caracterul sezonier al activității turistice
Îmbunătățește calitatea vieții	Transformă arta, cultura, religia în activități cu caracter comercial
Contribuie la protejarea patrimoniului cultural, tradițiilor și a mediului	Nivelul de calificare este considerat relativ modest, iar numărul cadrelor cu pregătire superioară este redus
Elimină barierele lingvistice, religioase, politice	Poate crea probleme de comunicare, generând deseori confuzii

Sursa: Elaborat de autori în baza [6, pp. 110-111].

În continuare, oferim o prezentare a veniturilor angajaților din unitățile de cazare și alimentație publică din Republica Moldova, dar și contribuția acestora la formarea valorii adăugate brute totale pe economie, precum și la formarea produsului intern brut [9; 10]. Așadar, cea mai mică contribuție atât la formarea valorii adăugate brute, cât și la produsul intern brut, de circa 0,5%, s-a înregistrat în anul 2020, remunerarea salariaților fiind de doar 929.734 de lei. Acest rezultat este urmare a crizei pandemice, care a debutat cu anul 2020 și a pus pe pauză unele activități din sfera economiei, inclusiv turismul. Pentru anul 2022, contribuția pentru produsul intern brut a rămas aceeași, chiar dacă remunerarea salariaților a fost cea mai mare pentru perioada 2018–2022 – de 1.429.627 de lei, iar contribuția la valoarea adăugată brută a crescut cu 0,1% față de 2020. Cel mai bun rezultat a fost înregistrat totuși în anul prepandemic 2019, cu o pondere de 0,8% în formarea valorii adăugate brute și 0,7% în produsul intern brut [11, p. 15]. Pentru anul 2023, datele referitoare la remunerarea salariaților în activitățile de cazare și alimentație publică nu sunt publicate în sursele menționate la momentul scrierii articolului, însă avem posibilitatea de a prezenta evoluția câștigului salarial mediu lunar brut pentru acest sector.

În baza datelor prezentate, observăm că mărimea salariului mediu lunar brut în domeniul cazării și alimentației publice crește constant, de la 4.544 de lei în 2018 la 7.676,40 lei în 2023. cu excepția anului 2020, cel al debutului pandemiei, în care s-a înregistrat o descreștere de 1% față de anul 2019. Cea mai mare creștere procentuală s-a înregistrat în anul 2022, și anume 26% față de anul 2021. Făcând o comparație între anii 2018 și 2023, putem menționa că în anul

2023, salariul mediu lunar brut a crescut cu peste 3.000 lei față de anul 2018, ceea ce înseamnă o creștere de aproximativ 70%.

Începând cu anul 1991, Consiliul Mondial pentru Călătorii și Turism (WTTC) măsoară anual impactul economic al călătoriilor și turismului la nivel mondial. În 1992 au fost lansate primele estimări, potrivit cărora călătoriile și turismul reprezintă una dintre cele mai mari industrii din lume și un generator de locuri de muncă de calitate [4]. Rezultatele rapoartelor în care se regăsesc economiile a 185 de țări și 26 de regiuni geografice constituie un instrument vital în demonstrarea valorii uriașe pe care călătoriile și turismul o aduc economiei și creșterii competitivității economice [12].

Astfel, până la pandemie, turismul (inclusiv impacturile directe, indirecte și induse) constituia 7% din comerțul internațional, 25% din exporturile de servicii ale lumii, reprezentând unul din cinci locuri de muncă noi create în întreaga lume, 10,3% din toate locurile de muncă (334 de milioane) și 10,4% din PIB-ul global. Criza pandemică a încetinit însă drastic motorul economiei, afectându-l cel mai mult. Acesta și-a redus contribuția sa în PIB-ul mondial cu 50% în anul 2020, reprezentând doar 5,5% din economia globală, a pierdut 20% din toate locurile de muncă din turism (62 de milioane) și 1,3 trilioane dolari din veniturile din export [12; 13].

Rezultatele pentru anul 2023, publicate de Consiliul Mondial al Călătoriilor și Turismului, demonstrează că sectorul turismului a contribuit cu 9,1% la PIB-ul global, o creștere de 23,2% față de 2022 și doar 4,1% sub nivelul anului 2019. Tot în acest an s-au înregistrat 27 de milioane de noi locuri de muncă, reprezentând o creștere de 9,1% față de 2022 și cu doar 1,4% sub nivelul înregistrat în 2019. Cheltuielile vizi-

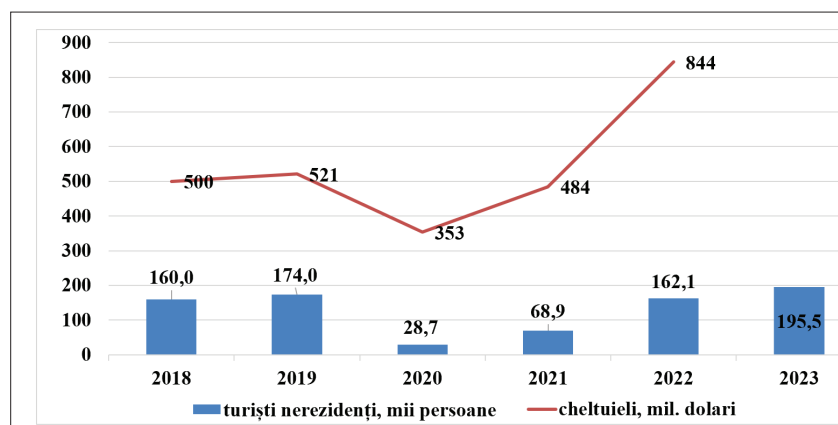

Figura 1. Numărul turiștilor nerezidenți care au călătorit în Republica Moldova și cheltuielile efectuate în perioada 2018–2023.

Sursa: Elaborată de autori în baza [9; 10].

tatorilor rezidenți au crescut cu 18,1% în 2023, depășind nivelul anului 2019, iar cheltuielile vizitatorilor internaționali au crescut cu 33,1% în 2023, rămânând cu 14,4% în urma cifrelor din 2019. În ce privește Republica Moldova, pentru anul 2023, contribuția totală a călătoriilor și turismului la PIB (inclusiv efectele mai ample ale investițiilor, lanțului de aprovizionare și impactul asupra veniturilor induse) a constituit 7% din PIB-ul național, cu 0,6% mai mult față de anul 2022 și 0,2% față de anul pre-pandemic 2019 [12].

În Republica Moldova turismul, de asemenea, a fost afectat de criza pandemică. Conform datelor prezentate în figura 1, în anul 2019, în structurile respective s-au cazat 174 de mii de turiști nerezidenți, care au efectuat cheltuieli în jur de 521 de milioane de dolari, în anul 2020 (începutul pandemiei de COVID-19 în Republica Moldova) numărul turiștilor nerezidenți a scăzut cu 17%, iar cheltuielile s-au redus cu aproximativ 68%. Totuși, în perioada 2021–2022, acest sector și-a revenit, înregistrând în 2022 cu 133 de mii mai mulți turiști față de anul pandemic 2020, cheltuielile efectuate de aceștia ajungând la circa 844 de milioane de dolari,

cu circa 323 de milioane de dolari mai puțin față de anul pre-pandemic 2019. Conform datelor preliminare oferite de Biroul Național de Statistică, în anul 2023, numărul turiștilor a înregistrat o creștere de peste 33 de mii de persoane, ajungând la 195,5 mii, cheltuielile nefiind publicate pe moment.

În ceea ce privește turismul intern, observăm că moldovenii prețuiesc locurile natale, chiar dacă numărul acestora este în ușoară scădere în anul precedent. Astfel, numărul turiștilor rezidenți constituind 97,7 mii de persoane sau 33% din totalul turiștilor pentru anul 2023, în scădere față de anul 2022 cu 10% și față de anul 2021 cu 20% (figura 2). În anul 2020, numărul turiștilor rezidenți constituia 60% din numărul total de turiști, urmare a pandemiei COVID-19: hotarele fiind închise, moldovenii s-au pomenit „constrânși” de situație să călătorească și să cunoască propria țară. De altfel, aceasta a fost unul dintre puținele impacturi pozitive ale pandemiei.

Reducerea numărului de turiști rezidenți în 2023 este cauzat de faptul că cetățenii Republicii Moldova au preferat călătoriile peste hotarele țării, acesta fiind

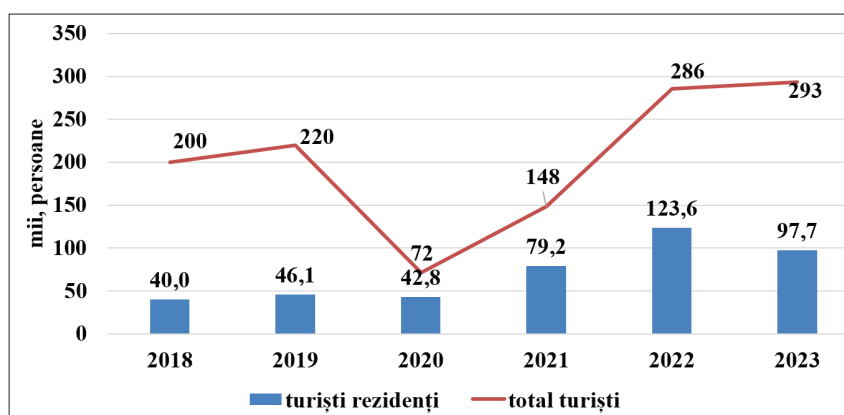

Figura 2. Numărul turiștilor rezidenți care au călătorit în Republica Moldova în perioada 2018–2023 (mii persoane).

Sursa: Elaborată de autori în baza [14].

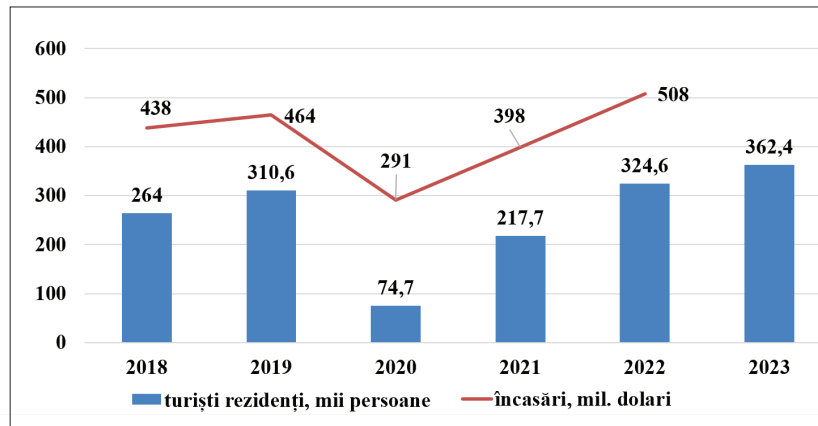

Figura 3. Numărul turiștilor rezidenți care au călătorit peste hotarele Republicii Moldova în anii 2018–2023 și încasările.

Sursa: Elaborată de autori în baza [9].

în creștere cu aproximativ 12% față de anul 2022, constituind 362,4 mii de persoane. Astfel, redeschiderea frontierelor ca rezultat al îmbunătățirii situației pandemice de COVID-19 a produs o dinamică pozitivă pe segmentul turiștilor rezidenți care au călătorit în străinătate, iar încasările din exportul călătoriilor au crescut cu 57% în anul 2022 față de anul 2020, pentru anul 2023 datele nefiind publicate pe moment (figura 3).

Este bine știut că un indicator important în determinarea creșterii economice îl constituie PIB-ul. Potrivit datelor statistice naționale, până la pandemie, turismul contribuia cu 5,5% în PIB sau cu aproximativ 500 de milioane de dolari. În 2022, veniturile din vânzări în sectorul turistic al Republicii Moldova au constituit 3,3%, cu 0,7% mai mult decât în primul an de după pandemie. Conform datelor publicate de BNS, contribuția activităților de cazare și alimentație publică în PIB-ul Republicii Moldova a constituit în anul 2020 cu 0,5 % mai puțin față de anul 2019, dar cu 0,1% mai mult față de anul 2022. Astfel, pentru perioada prezentată, putem menționa că cea mai mare contribuție în PIB a acestui sector a fost înregistrată în anul 2022,

iar cea mai joasă în anul 2020, dovadă că sectorul turismului a fost foarte afectat de pandemie (figura 4).

Informații valoroase despre modul de creștere economică sau despre recesiune oferă conturile curente. Conform datelor furnizate de Banca Națională a Moldovei în Anuarul Statistic al Republicii Moldova, ediția 2022, balanța de plăți înregistrează un excedent de servicii – 908,42 milioane de dolari, iar pentru anul 2023 s-a înregistrat o scădere de circa 22,6 milioane de dolari. Excedentul comerțului exterior cu servicii s-a majorat cu 92,3 la sută față de anul 2021, valoare record în ultimii 6 ani. Serviciului de călătorii îi revine 34,87% din totalul serviciilor pentru anul 2022 și 16,34% din totalul serviciilor pentru anul 2023.

La exporturi de servicii, dinamica a fost influențată direct de războiul din Ucraina, serviciile de călătorii sporind cu 78,2 la sută, până la 746,32 milioane de dolari în 2022 și 659,93 milioane de dolari în 2023, în special pe seama călătoriilor personale, care au constituit 598,55 milioane de dolari în anul 2022 și 490,83 milioane de dolari în anul 2023, incluzând cheltuielile și consumul refugiaților.

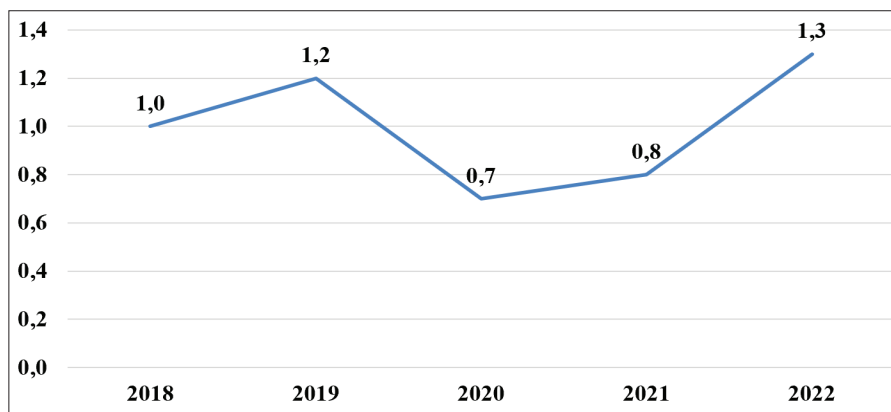

Figura 4. Contribuția activităților de cazare și alimentație publică în PIB-ul național, %.

Sursa: Elaborată de autori în baza [14].

Tabelul 2

Balanța de plăți a Republicii Moldova, agregate principale (mil. USD)

Indicatori	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2023/2022 %
Cont curent	- 1211,87	- 1105,78	- 886,72	- 1699,1	- 2482,26	- 1973,65	79,5%
Bunuri	- 3294,00	- 3311,62	- 3094,26	- 4190,21	- 5192,74	- 4887,80	94,1%
Servicii	355,99	365,46	398,11	472,50	908,42	885,82	97,5%
Venituri primare	533,76	614,96	390,19	266,52	59,72	209,81	351,3%
Venituri secundare	1190,35	1225,42	1419,24	1752,09-	1742,34	1818,52	104,4%

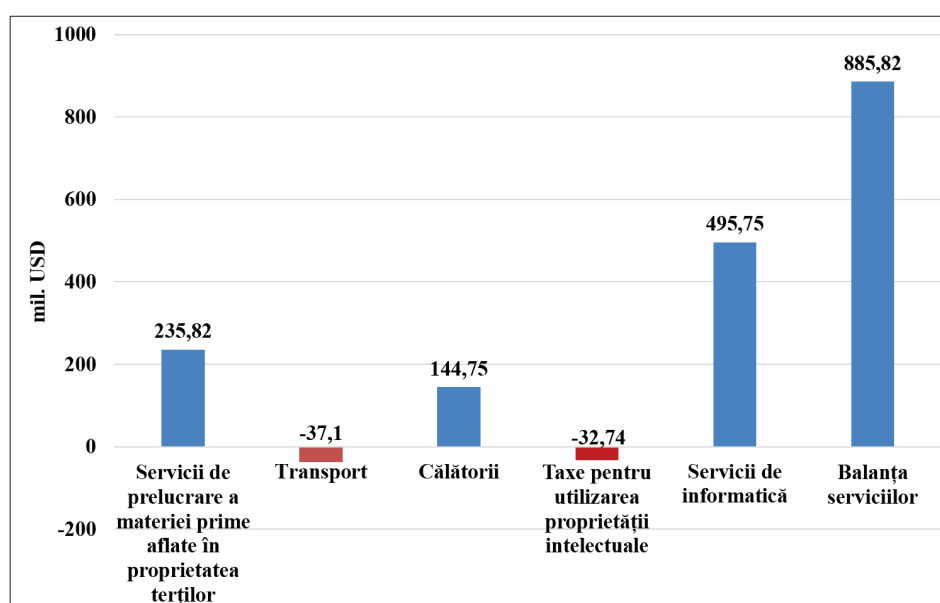

Figura 5. Impactul principalelor categorii de servicii asupra balanței comerțului cu servicii în anul 2023 (mil. USD).
Sursa: Elaborată de autori în baza [15].

La importuri s-au evidențiat, de asemenea, serviciile de călătorii în creștere cu 19,1 la sută, până la 556,85 milioane de dolari în anul 2022 și 577,39 milioane de dolari în 2023, o creștere de peste 20 de milioane de dolari. Contribuția celor mai principale agregate în balanța de plăți și a categoriilor de servicii în balanța comerțului cu servicii este prezentată în tabelul 2 și figura 5. Cea mai mare contribuție pozitivă a serviciilor de călătorii la creșterea excedentului comerțului exterior cu servicii s-a înregistrat în anul 2022, de circa +54,7 p.p. însă nu a reușit să acopere deficitul de la contul curent.

CONCLUZII

Impactul managementului turismului este unul incontestabil asupra creșterii competitivității economice, prin contribuția la dezvoltarea și îmbunătățirea factorilor determinanți ai economiei competitive, și

anume: generarea locurilor de muncă, reducerea șomajului, creșterea nivelului de trai al populației, creșterea comerțului național și internațional, diversificarea producției bunurilor materiale, a serviciilor în concordanță cu cerințele consumatorului care devin mai competitive atât pe plan național, cât și internațional.

Obiectivele majore ale managementului turismului cu impact direct asupra competitivității economice cuprind maximizarea profiturilor pentru firmele ce furnizează bunuri și servicii turiștilor și maximizarea beneficiilor directe (primare) și indirecte (secundare) asupra cheltuielilor turistice pentru o comunitate sau regiune.

Valoarea impactului economic total al turismului în creșterea competitivității economice este reprezentată de suma efectelor directe, indirecte și induse. Astfel, cheltuielile nerezidenților turiști în Republica Moldova au crescut simțitor în ultimii doi ani, fapt

ce demonstrează că țara noastră devine mai atractivă pentru turiști.

Sectorul turismului din Republica Moldova a fost profund afectat de criza pandemică din anul 2020, înregistrând cea mai mică contribuție la formarea valorii adăugate brute și la produsul intern brut, cu o remunerare a salariaților de doar 929,734 lei. Deși contribuția la PIB a rămas neschimbată în anul 2022, sectorul a început să își revină treptat, cu o creștere notabilă a salariului mediu lunar brut în acest an, cea mai mare creștere procentuală fiind de 26% față de 2021. În ansamblu, în anii 2018–2023, salariul mediu lunar brut în sectorul dat a crescut cu aproximativ 70%, ceea ce demonstrează o revenire și o creștere economică semnificativă post-pandemie, deși nivelul de contribuție la valoarea adăugată brută și la PIB rămâne o provocare.

În anul 2023, sectorul turismului a demonstrat o recuperare semnificativă la nivel global, contribuind cu 9,1% la PIB-ul global, cu o creștere de 23,2% față de 2022 și aproape de nivelul anului 2019. În același timp, s-au creat 27 de milioane de locuri de muncă noi în sectorul respectiv, iar cheltuielile vizitatorilor au crescut considerabil. Cu toate acestea, turismul internațional nu a ajuns încă la nivelul anului 2019, iar cheltuielile vizitatorilor internaționali sunt în continuare sub nivelul prepandemic. În contrast, în țara noastră, sectorul turismului a contribuit în anul 2023 la PIB-ul național cu 7% – cu 0,2% mai mult față de 2019 și cu 0,6% mai mult față de anul 2022. Această ușoară creștere sugerează că sectorul reușește să se recupereze din impactul pandemiei.

Turismul intern din Republica Moldova a înregistrat o scădere semnificativă în 2023, cu un număr mai mic de turiști rezidenți comparativ cu anii anteriori. O asemenea scădere se explică prin preferința tot mai mare a moldovenilor de a călători în străinătate odată cu redeschiderea frontierelor și îmbunătățirea situației pandemice. În timp ce pandemia de COVID-19 a impulsat turismul intern în anul 2020, odată cu relaxarea restricțiilor, cetățenii au ales din nou destinațiile externe, ceea ce a dus la o creștere semnificativă a încasărilor din exportul călătoriilor. Această dinamică subliniază schimbarea preferințelor turistice ale moldovenilor, reflectă atât un interes crescut pentru explorarea destinațiilor internaționale, cât și o revenire treptată la normalitatea prepandemică.

Republica Moldova a înregistrat o dinamică pozitivă în ceea ce privește balanța de plăți pentru comerțul cu servicii, cu un excedent semnificativ în anul 2022, care, deși a scăzut în 2023, a continuat să rămână pozitiv. Creșterea substanțială a exporturilor de servicii în

anul 2022, în special în sectorul serviciilor de călătorii, reflectă impactul războiului din Ucraina, care a condus la un aflux de refugiați și la o creștere a cheltuielilor asociate acestora. Totodată, importurile de servicii au continuat să crească, indicând o cerere internă robustă pentru serviciile respective. Dinamica dată sugerează o reziliență economică într-un context regional dificil, deși încetinirea creșterii în anul 2023 ar putea semnaliza o temperare a acestui impuls economic.

BIBLIOGRAFIE

1. Costețchi-Jușca, O. Turismul privit prin prisma definițiilor sale. În: *Revista Studia Universitatis Moldaviae. Seria „Științe exacte și economice”*, nr. 7 (107), 2017, 142-145.
2. Livandoschi, R., et al. Impactul turismului asupra comunităților locale, [online] https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/233-237_1.pdf (consultat: 17.04.2024).
3. Zama I. Abordări noi și oportunități de promovare a turismului în Republica Moldova. Editura ASEM. Decembrie 2018, 61-73.
4. Charles, R. Goeldner, J.R., Brent, Ritchie. *Tourism: Principles, Practices, philosophies*. 9th edition, 2003, 22-25.
5. Ciobanu, G., et al. *Tranzacții economice internaționale*. Cluj-Napoca: Risoprim, 2009. 690 p.
6. Bode, Oana Ruxanda. *Turismul – motor economic mondial*. Presa Universitară Clujeană, 2018. 192 p.
7. Fateme, T.A. Economic Impacts of Tourism Industry. In: *International Journal of Business and Management* Vol. 6, nr. 8, august 2011, 206-215.
8. Cocean, R. et al. *Economie și planificare strategică în turism*. Cluj Napoca: Risoprim, 2014. 381 p.
9. Organizația Mondială a Turismului. *Turisme Statistic Database*, [online] <https://www.unwto.org/tourism-statistics/key-tourism-statistics> (consultat: 12.04.2024).
10. Biroul Național de Statistică, [online] <https://statbank.statistica.md/> (consultat: 12.04.2024).
11. Mungiu Pupazan M. Modernizarea structurii industriei – element fundamental al creșterii eficienței în perioada 1990–2008. În: *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Economie*, nr. 4, 2010, p. 115.
12. Consiliul Mondial pentru Călătorii și Turism, [online] <https://wtcc.org/research/economic-impact> (consultat: 20.08.2024).
13. Banca Mondială. *Tourisme and competitiveness*. [online] <https://www.worldbank.org/en/topic/competitiveness/brief/tourism-and-competitiveness#1> (consultat: 11.04.2024).
14. Biroul Național de Statistică, [online] https://statistica.gov.md/ro/frecventarea-structurilor-de-primire-turistica-colective-cu-functiuni-de-cazare--9491_60986.htm (consultat: 11.04.2024).
15. *Anuarul statistic: Conturile internaționale ale Republicii Moldova*, [online] <https://bnm.md/ro/content/anuarul-statistic-conturile-internationale-ale-republicii-moldova-2022>